

Нинік Дар'я Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Красницька А. В.

ТОЧНІСТЬ Й ОДНОЗНАЧНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНІ ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОГО ТЕРМІНА

Сучасне вітчизняне законодавство вимагає належної уваги і максимально точного визначення змісту основних понять і значення термінів, ужитих у нормативно-правових актах. Терміни як словесні знаки забезпечують точне, чітке і правильне розуміння як окремого наукового твердження, так і змісту всього джерела правової інформації, надають юридичним документам офіційного характеру, чіткої спрямованості, точності, досконалості.

Доречно зазначено, що «проблема юридичних термінів у нормативно-правових актах є надзвичайно актуальною. В юридичній діяльності (у сфері правотворчості, правозастосуванні, правореалізації) значущість проблеми термінології відповідає значущості законів у житті будь-якого суспільства. Юридичні терміни є важливим засобом юридичної техніки та посідають особливе місце в мові права. Від точності використання термінів у нормативно-правовому акті багато в чому залежить точність вираження волі законодавця та результативність закону» [1, с. 100].

На думку Н. В. Артикуци, термін права є нормою, еталоном для використання в усіх подальших законодавчих і підзаконних актах, діловій документації та сфері усної правової комунікації [2, с. 25].

У термінології важливо дотримуватись точності. Однозначність особливо важлива в юриспруденції, оскільки тут точність вираження думки має особливе значення. Вимога максимальної точності вираження думки правотворця чи правозастосувача не передбачає використання багатозначних термінів, термінів з недостатньо чітким змістом у нормативно-правових актах [3, с. 305]. В юридичних документах необхідно уникати використання понять невизначеного змісту, нечітких або неточних юридичних термінів, бо це може деформувати думку укладача, призвести до парадоксальних ситуацій. Неточне слово в документі утворює підстави для неоднакового його тлумачення, різного застосування, підстави для сваволі [3, с. 112].

Потрібно вказати на те, що юридичні терміни не завжди відповідають вимогам точності. Зокрема, М. І. Колос звертає увагу на неточність терміна «*воля*», який вживається на позначення видів покарання «*обмеження волі*» та «*позбавлення волі*». Вживання таких термінів є неправильним, адже вони фактично недостовірно

відтворюють внутрішній зміст правових явищ, для означення яких вживаються. Однак, позбавити можна свободу, а не волю, адже воля пов'язана із внутрішнім світом людини, її намірами, цілями, емоціями тощо. Тому в цьому випадку обраний термін неточно відображає наміри законодавця [4, с. 38].

Слід зазначити, що багато дослідників вказують на однозначність як невід'ємну ознаку терміна. Однак вітчизняне законодавство ілюструє нам те, що терміни можуть мати не одне, а багато значень.

У мові права поширені багатозначні слова. Вони використовуються у текстах кримінального закону, у процесуальних актах, у питаннях слідчого й судді, які вони ставлять допитуваним, у бесіді адвоката з клієнтом, у промовах судових ораторів (судді, державного обвинувача, державного захисника) [3, с. 173]. Зокрема, термін *стаття* може позначати: 1) статтю закону; 2) наукову чи публіцистичну статтю; 3) статтю доходу; 4) розряд, вид, галузь чого-небудь [5, с. 380–381]. Багатозначність (полісемія) є небажаним явищем і суттєвим недоліком терміносистеми. Основна ознака терміна, без якої він не може виконувати функцію позначення суто певного поняття — його однозначність, а співвіднесеність терміна з поняттям передбачає його моносемантичність. Що конкретніше місце терміна в системі, тим він точніше, адже різні значення одного слова стають до кінця зрозумілими тільки в контексті, у сполученні з іншими словами [3, с. 175].

А. В. Красницька зауважує, що повністю виключити багатозначні терміни важко, оскільки для української літературної мови характерна полісемія. В юридичних документах активно вживаються полісемічні властивості таких слів: *місце* (*багажне місце – робоче місце – місце роботи – місце проживання – місце вчинення злочину – місце ув'язнення – місце проїзду*); *склад* (*склад* (приміщення для зберігання) – *склад обличчя* (будова тіла людини) – *склад розуму, склад думок* (особливості певної людини); *склад суду* (сукупність людей); *склад злочину* (сукупність ознак, що визначають певну дію як злочин). При вживанні багатозначних термінів слід ураховувати, що в одному юридичному документі термін може вживатися лише в одному зі своїх значень, адже двозначність викликає суперечності, неоднокове тлумачення цього терміна на практиці. Для позначення неоднакових понять слід вживати різні терміни. Якщо термін сам по собі є багатозначним, то з тексту повинно бути зрозуміло, в якому значенні він уживається [3, с. 305–306].

Синонімія теж стоїть на заваді однозначності та єдності термінології. Синоніми на позначення одного й того самого або близьких понять передбачають наявність різних термінів. Синоніми найточніше, найповніше і найвичерпніше висловлюють думки, надають висловлюванням змістових і стилістичних відтінків, можуть уживатися для роз'яснення слів. Проте вважається, що застосування синонімів є поширеним недоліком правової термінології. Заслуговує на увагу думка, згідно з якою велика кількість синонімів у правовому тексті знижує ефект його розуміння. Проте термінологічні синоніми

існують навіть у межах одного правового тексту, наприклад: *спонукання – втягнення – схиляння – залучення; завдавати шкоду, заподіювати шкоду – спричиняти шкоду; посадова особа – службова особа; скоєння злочину; вчинення злочину – учинення правопорушення* [3, с. 307]. Як зазначає М. І. Любченко, головним призначенням синонімії в тексті нормативного правового акта є уточнення думки нормотворця та полегшення сприйняття тексту нормативного-правового акта – «земельна частка» («пай»), «виділення в натурі» («на місцевості») та ін. [6, с. 143].

До застосування термінів учені висувають низку вимог, які є необхідними для дотримання в термінології певної галузі. Використання термінології в нормативно-правових актах підпорядковується низці вимог: а) уживання термінів у прямому і загальновідомому значенні; б) простота і доступність у розумінні термінів; в) усталеність, стабільність у вживанні юридичної термінології; г) милозвучність і стилістична правильність юридичних термінів [7, с. 32]; д) точне і недвозначне відображення в терміні змсту конкретного поняття, що позначається. Потрібно уникати застосування розпливчастих, багатозначних і недостатньо визначених термінів [8, с. 17].

Отже, необхідно уникати використання понять невизначеного змісту, нечітких або неточних юридичних термінів; вживання синонімії та полісемії потрібно обмежувати у текстах правових актів, а також дотримуватись вимог щодо їх використання.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В., Чулінда Л.І. Вимоги до вживання юридичних термінів у нормативно-правових актах. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : НАВС, 2018. Частина 1. С. 100–104.
2. Артикуца Н. В. Мова права у її функціональних різновидах. Сьогодення українського мовного середовища. Київ, 2008. С. 23–32.
3. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування. Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.
4. Колос М. І. Застосування окремих термінів у кримінальному, кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві України. Адвокат. 2002. № 4.
5. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконт, 1999. Т. 3. 1999. 918 с.
6. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: «Видавництво права людини», 2015. 280 с.
7. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія : Навч. посіб. Київ : Магістр – XXI сторіччя, 2005. 128 с.
8. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.